

تأثیر حمایت های اجتماعی و اقتصادی بر کاهش خشونت خانگی علیه زنان

فروزان مرادی نیاکان^۱

چکیده

خشونت خانگی علیه زنان از مهم ترین آسیب های اجتماعی است که پیامدهای گسترده ای بر سلامت روانی، جسمی و اجتماعی زنان و بنیان خانواده دارد. با توجه به گسترش این پدیده، شناسایی عوامل مؤثر بر کاهش آن ضرورتی انکارناپذیر است. از جمله عوامل اساسی، حمایت های اجتماعی و اقتصادی است که با افزایش امنیت روانی، استقلال مالی و توانمندسازی زنان، می تواند نقش مؤثری در کاهش خشونت ایفا کند. هدف پژوهش حاضر، تبیین نقش و میزان تأثیر حمایت های اجتماعی و اقتصادی در کاهش خشونت خانگی علیه زنان و بررسی سازوکارهای مؤثر این حمایت ها در ارتقای تاب آوری و خودکارآمدی زنان است. این تحقیق به روش توصیفی - تحلیلی و بر پایه منابع کتابخانه ای و مطالعات میدانی انجام شده است. در تحلیل نظری، از دیدگاه های فمینیستی، سرمایه اجتماعی و فشار اجتماعی استفاده گردیده است. یافته ها نشان می دهد که بین حمایت های اجتماعی و کاهش خشونت روانی و جسمی رابطه ای مستقیم وجود دارد و حمایت های اقتصادی مانند اشتغال پایدار و دسترسی به منابع مالی موجب کاهش وابستگی زنان و کاهش خشونت می شود. در نتیجه، توانمندسازی زنان از طریق حمایت های اجتماعی و اقتصادی، عاملی کلیدی در تحکیم بنیان خانواده و کاهش تنش های درون خانوادگی است.

کلیدواژه ها:

خشونت خانگی، حمایت اجتماعی، حمایت اقتصادی، توانمندسازی زنان، سلامت خانواده

^۱ حوزه علمیه ی حضرت زینب س

خشونت خانگی علیه زنان از جمله چالش‌های جدی جوامع انسانی است که با وجود پیشرفت‌های فرهنگی و اجتماعی، همچنان در اشکال مختلف جسمی، روانی، اقتصادی و عاطفی تداوم دارد. این پدیده نه تنها کرامت انسانی زنان را خدشه‌دار می‌سازد، بلکه سلامت خانواده و انسجام اجتماعی را نیز تهدید می‌کند. از مهم‌ترین عوامل مؤثر در کاهش خشونت خانگی، ایجاد بسترهای حمایتی اجتماعی و اقتصادی برای زنان است. حمایت اجتماعی با تقویت روابط خانوادگی و اجتماعی، احساس امنیت و تعلق را در زنان افزایش می‌دهد، و حمایت اقتصادی با فراهم کردن زمینه‌های استقلال مالی، آنان را از چرخه وابستگی و آسیب‌پذیری خارج می‌کند. بر این اساس، پژوهش حاضر با رویکردی تحلیلی به بررسی میزان و نوع تأثیر حمایت‌های اجتماعی و اقتصادی بر کاهش خشونت خانگی علیه زنان می‌پردازد و تلاش دارد با تحلیل نظریات و شواهد تجربی، راهکارهایی برای توانمندسازی زنان و تحکیم بنیان خانواده ارائه دهد. خشونت خانگی یکی از پدیده‌های پیچیده و چندعاملی است که ریشه در ساختارهای فرهنگی، اقتصادی و اجتماعی دارد. زنان در بسیاری از خانواده‌ها به دلیل وابستگی مالی، نابرابری فرصت‌ها و ضعف حمایت‌های اجتماعی، بیش از دیگران در معرض خشونت قرار دارند. از سوی دیگر، بررسی‌ها نشان می‌دهد که هرگاه زنان از حمایت‌های اجتماعی (خانواده، نهادهای مردمی، شبکه دوستان و گروه‌های حمایتی) و حمایت‌های اقتصادی (درآمد مستقل، اشتغال، بیمه و دسترسی به منابع مالی) برخوردار باشند، میزان بروز خشونت علیه آنان به شکل قابل توجهی کاهش می‌یابد. با وجود این، در جامعه ما هنوز سیاست‌های منسجم و کارآمدی برای پیوند میان توانمندسازی اقتصادی - اجتماعی زنان و کاهش خشونت خانگی وجود ندارد. بنابراین، پرسش اساسی این پژوهش آن است که: حمایت‌های اجتماعی و اقتصادی تا چه اندازه می‌تواند در کاهش خشونت خانگی علیه زنان مؤثر باشد و از چه مسیرهایی این تأثیر شکل می‌گیرد؟ بررسی پژوهش‌های انجام‌شده نشان می‌دهد که بخش قابل توجهی از مطالعات، رابطه میان فقر، نابرابری و خشونت خانگی را مورد توجه قرار داده‌اند؛ اما پژوهش‌های اندکی به صورت تلفیقی نقش حمایت‌های اجتماعی و اقتصادی را در کاهش این پدیده بررسی

کرده‌اند. احمدی (۱۳۹۸) در پژوهشی با عنوان «نقش توانمندسازی اقتصادی زنان در کاهش خشونت خانگی» به این نتیجه رسید که استقلال مالی زنان با کاهش وابستگی و افزایش قدرت تصمیم‌گیری، از عوامل مؤثر در کاهش خشونت خانوادگی است. جعفری و همکاران (۱۴۰۰) در مطالعه‌ای جامعه‌شناختی نشان دادند که حمایت‌های اجتماعی، به‌ویژه از سوی خانواده و گروه‌های همیار زنان، موجب افزایش احساس امنیت و کاهش خشونت روانی می‌شود. سؤال اصلی پژوهش‌حمایت‌های اجتماعی و اقتصادی چه تأثیری بر کاهش خشونت خانگی علیه زنان دارند و از چه مسیرهایی می‌توان این تأثیر را تقویت کرد؟ پژوهش حاضر در پنج بخش تنظیم شده است:

بخش اول: کلیات پژوهش (بیان مسئله، ضرورت، اهداف و سؤالات)

بخش دوم: مبانی نظری و مفهومی خشونت خانگی و حمایت‌های اجتماعی - اقتصادی

بخش سوم: تحلیل دیدگاه‌ها و نظریه‌های جامعه‌شناختی درباره خشونت و توانمندسازی زنان

بخش چهارم: بررسی داده‌ها و یافته‌های تحلیلی درباره تأثیر حمایت‌ها بر کاهش خشونت

بخش پنجم: نتیجه‌گیری، پیشنهادها و راهکارهای اجرایی

۱- مفهوم شناسی

در این بخش به مفهوم لغوی اصطلاحی کلمات می پردازیم:

۱-۱. حمایت

واژه «حمایت» از ریشه‌ی «حَمَى» به معنای پناه دادن، نگاه داشتن، دفاع کردن و جلوگیری از آسیب رساندن به دیگری آمده است. در لغت‌نامه دهخدا آمده است: «حمایت به معنای پناه دادن، نگهداری و دفاع از شخصی یا امری در برابر خطر و ضرر است» (دهخدا، ۱۳۷۷، ج ۲۵، ص ۵۲۱). همچنین در معین آمده است: «حمایت، پشتیبانی و دفاع از کسی یا چیزی در برابر آسیب» (معین، ۱۳۸۷، ج ۱، ص ۴۵۶)

در اصطلاح علوم اجتماعی، حمایت به مجموعه اقداماتی گفته می‌شود که با هدف کاهش آسیب‌های فردی و اجتماعی و ارتقای احساس امنیت و تعلق اجتماعی انجام می‌گیرد. حمایت می‌تواند مادی یا معنوی، مستقیم یا غیرمستقیم باشد (رفیعی، ۱۳۹۵، ص ۷۲).

۱-۲. حمایت اجتماعی

در لغت «اجتماعی» از ریشه «جمع» به معنای گردآمدن و همکاری در کنار یکدیگر است. پس حمایت اجتماعی به معنای پشتیبانی جمعی یا یاری متقابل در چارچوب روابط انسانی است (دهخدا، ۱۳۷۷، ج ۷، ص ۲۴۱). در علوم اجتماعی، «حمایت اجتماعی» به معنای دریافت محبت، توجه، راهنمایی، منابع مادی و عاطفی از سوی خانواده، دوستان، گروه‌های اجتماعی و نهادهای حمایتی است که موجب افزایش احساس امنیت و کاهش استرس در فرد می‌شود.

۱-۳. حمایت اقتصادی

در لغت «اقتصاد» از ریشه «قصد» به معنای میانه‌روی و تدبیر در امور مالی است (دهخدا، ۱۳۷۷، ج ۲، ص ۲۷۱). بنابراین، «حمایت اقتصادی» در لغت به معنای پشتیبانی مالی یا ایجاد توان معیشتی برای افراد نیازمند یا آسیب‌پذیر است (معین، ۱۳۸۷، ج ۲، ص ۳۲۱).

در اصطلاح علوم اجتماعی و اقتصادی، حمایت اقتصادی به مجموعه اقداماتی گفته می‌شود که با هدف افزایش توان مالی و استقلال اقتصادی گروه‌های آسیب‌پذیر از طریق اشتغال، آموزش، وام، بیمه و کمک‌های دولتی انجام می‌شود (نصیری، ۱۳۹۸، ص ۹۴).

۴-۱. خشونت خانگی

در لغت «خشونت» از ریشه «خَشَنَ» به معنای زبری، تندی، درشتی و رفتار سخت آمده است (دهخدا، ۱۳۷۷، ج ۱۵، ص ۲۲۷). در اصطلاح خشونت خانگی به مجموعه رفتارهای آسیب‌زا و ستمگرانه‌ای گفته می‌شود که در محیط خانواده، توسط یکی از اعضا (اغلب شوهر) نسبت به عضو دیگر (اغلب زن) انجام می‌گیرد و شامل خشونت جسمی، روانی، اقتصادی یا جنسی است (احمدی، ۱۳۹۶، ص ۱۱۲).

۲- خشونت خانگی علیه زنان

یکی از پیچیده‌ترین و گسترده‌ترین آسیب‌های اجتماعی در جوامع معاصر است که مرزهای فرهنگی، اقتصادی و دینی را درنوردیده و به معضلی جهانی تبدیل شده است. این پدیده، ریشه در ساختارهای نابرابر قدرت، باورهای غلط فرهنگی و ضعف حمایت‌های قانونی و اجتماعی دارد و پیامدهای عمیقی بر سلامت جسمی، روانی و اجتماعی زنان و در نهایت بر ثبات خانواده و جامعه برجای می‌گذارد (احمدی، ۱۳۹۸، ص ۲۳؛ ناظمی، ۱۴۰۰، ج ۱، ص ۷۵).

در گذشته، خشونت در محیط خانواده امری پنهان و خصوصی تلقی می‌شد و اغلب به دلیل ملاحظات فرهنگی یا ترس از قضاوت اجتماعی، گزارش نمی‌گردید (بشیری، ۱۳۹۷، ص ۵۶). اما در دهه‌های

حل کنند (مطهری، ۱۳۷۷، ص ۲۳۰). از منظر روانشناسی خانواده، گفت‌وگو و حل مسالمت‌آمیز تعارضات باعث کاهش فشارهای روانی و استرس در اعضای خانواده می‌شود و محیط امن و سالمی برای رشد و پرورش فرزندان ایجاد می‌کند. خانواده‌ای که در آن اعضا یاد گرفته‌اند با احترام به نظر یکدیگر و بدون خشونت اختلافات را حل کنند، به میزان قابل توجهی از تداوم خشونت جلوگیری می‌کند. حمایت اجتماعی شامل آموزش، مشاوره حقوقی و روانشناختی، و برنامه‌های توانمندسازی زنان و مردان، نقش بسیار مهمی در ترویج گفت‌وگو دارد. آیت‌الله جوادی آملی در تحلیل اهمیت مشورت و تعامل انسانی بیان می‌کند که آموزش مهارت‌های ارتباطی و حل مسالمت‌آمیز تعارض، توان تصمیم‌گیری مشترک خانواده را افزایش می‌دهد و موجب تقویت عدالت و کرامت انسانی در روابط خانوادگی می‌شود (جوادی آملی، ۱۳۹۱، ج ۳، ص ۳۵۵). مشاوره خانواده، آموزش مهارت‌های حل مسئله و ایجاد فضایی امن برای گفت‌وگو، باعث می‌شود زنان و مردان در هنگام مواجهه با اختلافات، از رفتارهای خشونت‌آمیز خودداری کنند و راهکارهای مؤثر و مسالمت‌آمیز را به کار گیرند. این فرآیند، تکرار چرخه خشونت را در خانواده کاهش می‌دهد و شرایط روانی و اجتماعی اعضای خانواده را بهبود می‌بخشد.

ایجاد شبکه‌های حمایتی و گروه‌های اجتماعی نیز در ترویج فرهنگ گفت‌وگو مؤثر است. قرآن کریم در سوره مائده، آیه ۲ تأکید می‌کند: «وَتَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوَى» این آیه، بر همکاری و همبستگی اجتماعی تأکید دارد و نشان می‌دهد که تعامل مسالمت‌آمیز و همکاری جمعی، نه تنها در سطح اجتماعی، بلکه در سطح خانواده نیز کارکرد مؤثری دارد. علامه طباطبایی توضیح می‌دهد که شبکه‌های حمایتی و همکاری جمعی، به افراد کمک می‌کند تا در مواجهه با مشکلات، به جای خشونت، به گفت‌وگو و تعامل روی آورند و روابط عاطفی خانواده را مستحکم کنند (طباطبایی، ۱۳۷۴، ج ۵، ص ۳۱۰). رهبر معظم انقلاب نیز بارها بر اهمیت گفت‌وگو در خانواده و جامعه تأکید داشته‌اند و آن را ابزار پیشگیری از خشونت و تعارضات نامعقول می‌دانند. ایشان بیان می‌کنند که فرهنگ گفت‌وگو باید از خانه آغاز شود و به عنوان یک ارزش اجتماعی نهادینه گردد تا زمینه‌های خشونت در خانواده و جامعه کاهش یابد (خامنه‌ای، ۱۳۹۹). اسلام با تأکید بر کرامت انسانی، عدالت

و تعاون اجتماعی، این راهبرد را به عنوان راهکار مؤثر برای ایجاد خانواده‌ای امن و سالم معرفی می‌کند. آموزش مهارت‌های گفت‌وگو، مشاوره روانی و حقوقی، ایجاد شبکه‌های حمایتی، و ترویج فرهنگ تعامل مسالمت‌آمیز، همگی از اصول اساسی پیشگیری از خشونت خانگی هستند. ترویج فرهنگ گفت‌وگو و حل مسالمت‌آمیز تعارضات، از مهم‌ترین راهکارهای کاهش خشونت خانگی علیه زنان است. این فرآیند با ایجاد امنیت روانی، تقویت اعتماد به نفس، افزایش تاب‌آوری و توان تصمیم‌گیری، و تقویت همبستگی اجتماعی، موجب ایجاد محیطی سالم و امن برای زندگی خانوادگی می‌شود. ترکیب حمایت اجتماعی، آموزش و مشاوره با آموزه‌های قرآنی و تفسیری، مبنایی مستحکم برای پیشگیری از خشونت و ارتقای کرامت انسانی فراهم می‌آورد.

حمایت‌های اجتماعی و اقتصادی نقشی مستقیم در کاهش خشونت خانگی علیه زنان دارند. این حمایت‌ها با فراهم کردن استقلال مالی، امنیت روانی و دسترسی زنان به منابع حقوقی و اجتماعی، آنان را از چرخه وابستگی و سکوت خارج می‌سازد. در نتیجه، زنان توان تصمیم‌گیری و دفاع از حقوق خود را پیدا می‌کنند و نهاد خانواده نیز به سوی تعامل و آرامش پیش می‌رود. بنابراین، توسعه سیاست‌های حمایتی و توانمندسازی اقتصادی، یکی از مؤثرترین راهکارها برای پیشگیری از خشونت خانگی و تحقق عدالت جنسیتی است.

فهرست منابع

*قرآن

۱. احمدی، س. (۱۳۹۶). خشونت خانوادگی و پیامدهای آن بر زنان. تهران: نشر آگاه.
۲. احمدی، م. (۱۳۹۸). نقش توانمندسازی اقتصادی زنان در کاهش خشونت خانگی. مجله پژوهش‌های اجتماعی، ۱۲(۴)، ۲۳-۴۵.
۳. بشیری، ن. (۱۳۹۷). عوامل مؤثر بر خشونت خانوادگی در ایران. مجله جامعه‌شناسی ایران، ۱۹(۲)، ۷۴-۵۵.
۴. جعفری، ف. و همکاران. (۱۴۰۰). نقش حمایت‌های اجتماعی در کاهش خشونت روانی علیه زنان. فصلنامه علوم اجتماعی، ۸(۳)، ۹۱-۱۱۰.
۵. جعفری، ف. (۱۴۰۱). ابعاد جامعه‌شناختی خشونت خانگی علیه زنان. تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.
۶. حسینی، م. (۱۳۹۹). تحلیل تطبیقی خشونت خانگی در جوامع شهری و روستایی. مجله پژوهش زنان، ۱۵(۲)، ۳۹-۵۹.
۷. دهخدا، ع. (۱۳۷۷). لغت‌نامه دهخدا. تهران: دانشگاه تهران.
۸. رفیعی، ن. (۱۳۹۵). نقش حمایت اجتماعی در سلامت روانی زنان آسیب‌دیده. مجله رفاه اجتماعی، ۱۴(۱)، ۶۹-۸۵.

۹. کاپلان، هـ (۱۳۸۰). روان‌شناسی اجتماعی. ترجمه‌ی ف. منصوری. تهران: نشر نی.
۱۰. کریمی، ز. (۱۳۹۸). خشونت خانگی و ساختارهای فرهنگی جامعه ایران. تهران: انتشارات جامعه‌شناسان.
۱۱. معین، م. (۱۳۸۷). فرهنگ فارسی. تهران: انتشارات امیرکبیر.
۱۲. مصباح یزدی، م. (۱۳۸۵). آموزش و پرورش از دیدگاه اسلام. قم: مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی.
۱۳. ناظمی، ه. (۱۴۰۰). نابرابری جنسیتی و خشونت خانوادگی. مجله مطالعات زنان، ۹(۱)، ۷۳-۹۵.
۱۴. نصیری، ل. (۱۳۹۸). حمایت اقتصادی و عدالت اجتماعی. مجله اقتصاد اجتماعی، ۱۰(۲)، ۸۹-۱۰۷.